

ZAVIČAJNI MUZEJ U TUZLI

ČLANCI
I
GRAD A

ZA KULTURNU ISTORIJU ISTOČNE BOSNE

Knjiga I

TUZLA 1957

ВЛАСЕНИЦА

прилог проучавању наших варошица

Власеница је варошица у Босни, а у крају који се у народу назива Бирач. И то Горњи Бирач, јер западно од овога постоји и Доњи Бирач око ријеке Дрињаче¹).

Неке старине у овоме крају

Поред саме Власенице, са сјевероисточне стране, поље и ливаде зову се „Кула“ или Бејтићи. Према народној традицији најприје је ту било насеље, чак и варошица²), па када је куга покосила становништво тога насеља, онда су преживјели становници побјегли одатле и населили се ондје гдје се сада налази варошица Власеница³). По народном казивању то се десило прије 436 година послје чега је султан Фатих подигао једну џамију да би вјерници у новоме насељу имали гдје да се моле богу; и око које ће се касније и формирати ово насеље.

У Кули опет, том расељеном насељу, гдје је данас радна земља, има стећака док се на више мјеста познају темељи негдашњих кућа. Додуше, стећака у овоме крају има у свакоме селу. Има их и у самој Власеници. Па и стара џамија била је подигнута над стећцима, (или су они увучени у већ подигнуту џамију). Народ стећке у овом крају узива „мраморјем неког старог народа (можда Римљана!)“, који је одавде побјегао од снијега. Ови стећци, било из ког времена да потичу, у сваком случају су потврда да је ова област и раније била насељена.

Осим трагова старине у Кули и стећака свуда око Власенице, има извјесних старина и у сусједном селу Друм, које административно и припада самој Власеници. У овом селу, на име, поред куће Сулејмана Пезића један бунар називају „римски бунар“, а за један стари кестен тврде да је старији и од самог насеља Власенице. Уосталом, и само име овога села упућује нас на помисао да је ту негдје било какво старије насеље до којег, или поред којег, је водио какав стари друм⁴).

Поред ових старина које упућују на ранија насеља у непосредној близини данашње Власенице, нађе се и још понешто што опомиње на ранија насеља. Тако, недавно је код Тугова ископана једна лучева цијев (дуга до 4 метра), која је очигледни траг од водовода. Сем тога, код Ђорђа Јокића, у самој Власеници,

чува се једна масивно израђена кована коса, која је недавно пронађена у непосредној близини Власенице. Додуше, ова два објекта могу да потичу и из релативно новијих времена.

Развој варошице

Мало прије рекосмо да се насеље Власеница почело стварати, барем како народ овдје казује, од прве половине XV стољећа, откада је на једној малој заравни најприје била подигнута „стара цамија“. Тој старој цамији били су подигнути само зидови од камена, а све остало од дрвета (па и само минаре). По ономе што су се у тој цамији налазили неки стећци (било да је она подигнута над њима, или су они касније под њен кров унесени), може се наслућивати да се жељело и настојало да се споје двије светиње: старо гробље и нова богомоља. Такви случајеви и нису у прошлости били ријетки. Поред те старе цамије (која је спаљена 1943 године) налазио се један масивни пободени камен, у висини човјека, а имао је неколико степеничастих зареза. Тај је камен, кажу, служио умјесто минарета, док оно није нешто касније цамији дограђено. (Сл. 1)

Сл. 1

Како је текло с развојем овога насеља, тешко је утврдити. Може се само вјеровати да је онај дио вароши који се сада налази око Титове улице, најстарији. То мислимо на основу тога што се тамо и налазила стара цамија и што се у народу и данас назива тај крај „Чаршија“ (каже се: идем у Чаршију, када се из

којег другог дијела вароши иде у тај дио). Осим тога, то је муслимански „џемат“, у коме се опет мала зараван код Незировића кућа зове „Кућишта“. И то име ишло би у прилог вјеровању да је ту био и најстарији дио вароши. Како је даље ишло са ширењем и нарастањем варошице, не можемо засада знати.

При крају прошлога стољећа у овом насељу подигнута је црква и још једна џамија. Наиме, 1885 године православни из Власенице и околине сазидали су цркву (посвећену Малој Госпојини). Послије тога (1892) муслимански дио становништва, а помоћу „вакуфа“, саградио је џамију (чије је и минаре од тесаног камена). У садашњем џамиском дворишту биле су сахрањене кости неког Бејтића из села Градине, над чијим гробом је било направљено и турбе, које је пропало последњих година. Сада се од тога гроба једва трагови познају⁶). Овој џамији почетком нашега стољећа завјештао је своје имање мјештанин Мустафа Чоходаревић, те му се у џамији сада сваке године даје подушје (мевлуд). Поред ове нове џамије, на југоисточној страни налази се и једно старо турбе, од којег сада има тек по који траг, јер је и оно страдало у Другом свјетском рату. Не зна се коме је било подигнуто, али мјештани вјерују да је био у питању неки „Туркуша“ (човјек из Турске). Непосредно уз ове остатке старог турбета налази се и једна мала стара „барутана“, која такође личи на турбе. Не зна се када је подигнута, а последњих неколико година служила је као месарница.

Западни и сјеверозападни дио Власенице назива се „Ограда“, сјеверни дио назива се „Доња Махала“, сјеверно од Ограде крај се назива Хасимовача, а крај око цркве „Крушевик“. (То је махала православних и у њој је раније било занатских и трговачких радњи). „Смајић Махала“ је крај од бископа и пијаче до садашње општине. То је и најгушће насељени дио вароши. Западни дио варошице, у страни и ка Сушици, назива се „Присоје“. То је и насиромашнији дио. Ниже Присоја, а у кориту Сушице у којем има воде само у доба веће поводње, једно мјесто се назива Табхана. На основу тога можемо претпоставити да је та рјечица некада била богатија водом него што је сада и да су се на њој налазиле радионице за прераду кожа (табхане).

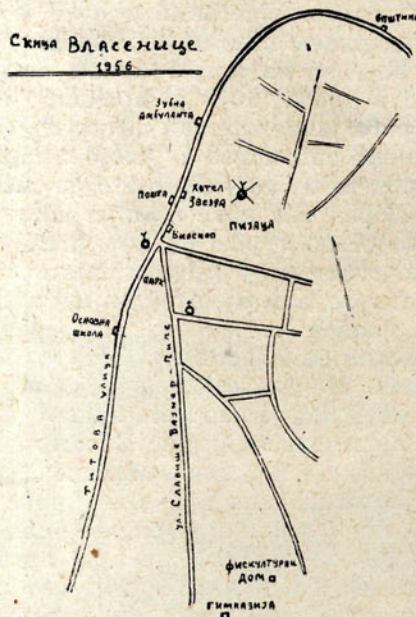
Власеница је уочи Другог свјетског рата имала 20 механа и један хотел (Мићића), који се налазио близу цркве, а сада припада Угоститељском предузећу „Звезда“. Имала је затим соколану, општинско купатило (са шест тушева), основну школу и пошту. Од 1943 године добила је и електричну струју као и Шековићи и Хан Пијесак. Послије Другог свјетског рата основана је и Нижа гимназија, а од 1955 године та је гимназија продужена и на V и VI разред. (Сл. 2).

Власеница има три муслиманска, једно православно и једно јеврејско⁶) гробље.

Име

О имену ове варошице у народу се налази на два-три нагађања. По једноме од њих име Власеница долази по трави вла-

суљи, које има у овоме крају. По другом једном казивању ово је име дошло по вјесницима или гласоношама, који су наводно ту, некада стигли свога цара и саопштили му вијест о поразу његове војске. Према томе, требало би да је најприје гласило име овога мјеста Гласеница, а да је оно касније измијењено у Власеница. По трећем и највјероватнијем казивању ово је име дато по брду Власини, које се налази недалеко од овога насеља са западне стране (што би у основи требало да значи: насеље код Власине)⁷).

Сл. 2

Становништво

Власеница је насељена Србима (муслиманске и православне вјере). Године 1948 имала је 4121 становника, од којег броја су се као Срби пријавили 5143, као Хрвати 8, Словенци 4, Македонци 1, Црногорци 1, 2 Руса и 2 Шиптара, док се 955 пријавило као „неопредијељено“. По попису из 1953 пријавило се као Срби 2492 (мушких 1212, женских 1280). Разлика у броју становника између ова два пописа долази отуда, што је по попису од 1948 и неколико сусједних села било прибројано варошици. Дакле, Власеница има око 2500 становника. Од овога броја су око $\frac{2}{3}$ муслиманске, а око $\frac{1}{3}$ православне вјере.

У Власеници има и око 40 кућа Цигана (бијелих). Они говоре само српскохрватским језиком. Муслимани су и најчешће се не издају за Цигане. Баве се ковачким занатом, израдом ножева, џамбаслуком, свирањем, рабацилуком, а мање калајисањем судова и ратарством⁸).

До Другог свјетског рата у Власеници је било и десетак кућа Јевреја, углавном трговаца. Сада од њих нема ни једне куће.

Овдашње становништво је већином поријеклом из Црне Горе и Херцеговине. Добрим дијелом је тако и са становништвом саме Власенице. Тако, на примјер, муслимани Никезићи кажу да су досељени од Никшића (од никшићких „Турака“). Али муслиманских породица има и од Сарајева, Ужице, Фоче. Тихићи се од протјераних „Турака“ из Ужица, а презиме им долази по претку Тихомиру. Од Гласинца су Шахинпашећи, од Рогатице Сијерчићи и Бабићи. Куртагићи су настали од потурченог Петра Ђемџије (лађара), који је неком приликом превозио муслимане преко Дрине и тако им олакшао да поробе неко српско село. Послије тога, он се из страха од Срба потурчио и назвао Курта Хасан-ага. Од њега је проистекло до данас око 15 кућа Куртагића. Тврди се да су Куртагићи доскора употребљавали ћуп који су, још док су били хришћани, употребљавали о слави (св. Ђорђу).

Православно становништво у самој Власеници углавном је из околних села⁹⁾. Важније православне породице у Власеници су: Сунарићи од Фоче, Јокићи из Цикота и Миразовићи, Продановићи и Голићи из Милића.

Привреда

Власеничани, трговци и занатлије, били су и посједници земље. Шта више, многи од њих су, све до послје Другог свјетског рата, сами и радили своју земљу, или су у бољем случају плаћали да им се ради земља. Уколико су пак имали стоке, они су обично плаћали да им се та стока чува и зими.

Како смо и према броју становника видјели, Власеница је била и остала мало мјесто. Али пошто она има доста пространу околину и како лежи на путу, јасно је што је она имала приличан број и занатлија и трговаца. То се углавном може да види и по данашњем броју. Данас у Власеници има: 5 бербера (муслимана, прије Другог свјетског рата био је и један Јеврејин берберин), 3 обућара (муслимана), 1 крпач (муслиман), 2 опанчара (један муслиман, један православни), 3 кројача (муслимана), 1 столар (муслиман), 1 самарџија (муслиман, ради при Земљорадничкој задрузи; прије Другог свјетског рата била 3 самарџије), 2 поткивача (Цигани; раније била 4), 2 бојације (муслимани Македонци), 2 зидара (муслимана), 2 фотографа (један муслиман, један Маџар), 1 лончар (Пироћанац, који само сезонски долази из Зворника, или и поред сезоне доноси своје производе и износи на пијацу пазарним даном).

Од 1918 године занатлије Власенице биле су учлањене у Занатску комору. Прије Другог свјетског рата било је у Власеници и 7 опанчара (православних). Од 1948 до 1953 године постојало је и неколико задружних радионица: обућарска, кројачка, фризерска и столарска. Све су се оне распале у току 1953 године, изузев столарске. Занимљиво је да један берберин (Хусо Фери-

зовић) поред свога занатског посла обавља и посредничку улогу између сељака и ваљавичара. Он прибира од сељака сукно за ваљање и даје га ваљавичарима. За то добива извјестан проценат од зараде ваљавичара.

Занимљиво је да се у једном натпису са стећка (из села Миршића) помиње и неки златар¹⁰).

Из Власенице су и раније (а дјелимично и сада) извожене: суве шљиве, јабуке, крушке, пекмез, ораси, масло, јаја и коже. Земљорадничке задруге и сада откупљују: коже, вуну, орахе, воће. Земљорадничке задруге овдје имају и двије своје продавнице текстила. Трговачко предузеће „Полет“ има такође двије продавнице индустријске робе и прехранбених производа.

У Власеницу се највише доносило са стране: памука, кафе, текстила, обуће, соли, зејтина и уопште бакалука.

Пијачни дан у Власеници је петак.

Саобраћај

Власеница се налазила, како народ овдје каже, на путу од Дубровника за Маџарску. Ево колико народ зна о ранијим путевима: један пут је ишао од Власенице за Зворник и то преко Шековића, Папраће, Цапарди и Снагова. С овим путем се код Цапарди састајао и пут који је долазио од Тузле за Власеницу. Други пут од Власенице, који је ишао пут Сарајева, кретао се преко Игришта (гдје се преко Јеловика и сада познају трагови калдрме), Пјеновца, Бабине Кнежине, Хаса, Бајрама и Вучје Луке. Још један пут од Власенице за Сарајево ишао је преко Хан Пијеска, Жљебова, Сокоца, Сумбуловца и Хреша. Ови путеви, којима је Власеница била повезана са Зворником и Сарајевом, а преко ових градова и с другим мјестима и крајевима, били су све до краја прошлога стољећа, углавном, каравански путеви којима се саобраћало помоћу товарне стоке. Каравани су имали коње предводнике (с великим звоном о врату). Из коњског товара с једне стране висила је соха, којом су се кириџије помагале приликом товарења или растоваривања коња. Караванске поворке организовали су поједини окретнији људи. Они би налазили људе с коњима за пренос нечије робе. За пренос једног товара робе од Власенице до Сарајева плаћано је 100 гроша (или 8 крајцара).

При крају прошлога стољећа од Сарајева до Власенице направљен је и колски пут. Отада се јавља и рабаџиски или колски саобраћај. Старе особе се сјећају дрвених воловских кола чији су точкови имали свега четири паоца. Таквим колима се стизало до Сарајева за 4 до 5 дана. У таквим приликама јасно је да је поред путева морало бити и свратишта и ханова. Ханова је било и у самој Власеници. До 1932 године, на мјесту гдје је сада хотел „Звезда“, био је Кадића хан, доста велик и са ћепенцима. У приземљу тога хана биле су штале и просторије за сијено и коње, док су на спрату спавали путници. Други хан у самој Власеници била је садашња кућа Хасана Ефендића, која се налази

поред саме пијаце, а која је сада прилагођена за станбену зграду. У хану се иначе могло да добије сем преноћишта и јело, кафа и чај. Поред већих ханова по правилу настајале су и самарциске радње.

Најстарије особе сјећају се да је у овом крају било и „теревана“ (тахтареван), носиљки за ношење младе. Носиљку су носила 4 човјека, или касније два коња. Била је лијепо опремљена и у њој је млама сједила на јастуцима. На прозорима тахтаревана биле су завјесе да се не би споља млада видјела. Посљедња млада је тако донесена из Сарајева (Аиша Зечевић) у Власеницу прије педесетак година.

Кућа

Све до нашега времена куће су у Власеници, углавном, грађене од брвана и чатме (шепера, како овдје кажу). Куће се праве по правилу над магазином (за оставу или стоку), а од просторија су имале „кућу“, собу и „ћирел“. Покривене су шиндром. Крајем прошлога стољећа само је црква била покривена оловом и општина цријепом а све остале куће биле су покривене даском. Шиндра је раније и укивана дрвеним (дреновим) ексерима. Такав је кров био и на старој џамији, која је у Другом свјетском рату изгорјела. Па и данас је у Власеници више кућа покривено шиндром него цријепом. Прозори на кућама били су мали, а умјесто стакла била је опна од животињске утробе (трбушина

или лондра). Прозори су раније по правилу имали и капке (мушепци). Тек мали број, у најновије вријеме грађених кућа, у Власеници је од цигле, цријепом покривених и са већим прозорима. (Сл. 3).

Ношња

Народна ношња у овој варошици била је као и у другим босанским варошицама које су имале муслиманско или помијешано муслиманско и православно становништво. Била је углавном оријенталног типа.

Мушкарци су љети носили бијелу кошуљу и гаће, црвени појас, фес и на ногама јеменије, или пријесне опанке (путаше). Они што су боље стајали, носили су „височке“ опанке (од штављене коже).

Жене муслимана су носиле ферецу од чохе, преко главе бијели јашмак, преко лица печу (комад платна налик наочарима, око рупица извезен жутим концем). Од прије 60 година преко пече је ношена вала. Подно очију (уствари преко носа) долазио је други јашмак. За свечане прилике жене су се опасивале тромболосом (свилени појас) и огртале антеријом. На доњем дијелу тијела имале су димије, а на ногама нануле („налуне“).

Друштвени живот

Друштвени живот у доба Турака одвијао се углавном у кући, или у бољем случају у оквиру најближих сусједа и рођака. Истина, мушкарци су се често налазили и изван тога круга (у кафани, трговини, на сабору код православних итд.). Данас је у погледу друштвенога живота знатно другачије, него што је то било раније.

Мјештани се жале, особито пензионери, да немају дома културе. Тамо би, кажу, радије одлазили и јефтиније проводили своје слободно вријеме. Овако су упућени на кафане. Додуше, у Власеници постоји Ловачко удружење, које има и свој локал са безалкохолним пићима, али се мјештани још нису привикли на такве „локале“. Сем тога у Власеници има и Ватрогасно друштво у чијим се просторијама игра шах, домине, билијар. Али људи се на све то још овдје нису навикли. Зато се по кафанама и „чајџиницама“ за сваким столом, и радним и нерадним даном, виде играчи карата, забављају се људи. Кажу да играју само „у пиће“.

* * *

У сваком случају требаће још и рада и времена па да се ова наша варошица и материјално и духовно сасвим отме од прошлости и стане брже да корача у савремени живот.

НАПОМЕНЕ

¹⁾ Име Бирач по једном казивању доводи се у везу с Илијом Бирчином. Или је можда обрнуто?

²⁾ Поред осталог, народ то мисли и на основу имена Пијаца које се јавља у Кули.

³⁾ По народном причању овај крај је куга харала три пута. Једном је то била бијела куга, која је људе дирала вретеном и тек по неког уморила. Друга је била шарена куга, јер је убијала људе мјестимично (тј. „прошарала“ својим дејством по насељима). Трећа је била црна куга, која је, када би негдје наишла, затирала становништво, зацрпила. Та је куга и похарала Кулу, послје чега је рекла: „Шукадар букадар, у Бејтиће никадар“. То је значило да је све уништила и да више неће имати потребе да се тамо навраћа.

⁴⁾ Даље од саме Власенице на 7—8 километара налази се брдо Градац или Јеринин Град. Прича се да тамо има један ужљебљени камен (столица), на коме је сама Јерина сједела љети, када је овдје боравила.

⁵⁾ Прича се да откада је тај Бејтић пренесен и сахрањен у Власеници, ову варошицу и њену околину још није тукао град.

⁶⁾ Ово гробље је из времена између два свјетска рата.

⁷⁾ Да ли име Власина долази по старијем становништву наше земље, које је називано Власима, ми се овдје нећемо у то упуштати.

⁸⁾ У селу Барице, одмах поред Власенице, има петнаестак кућа настањених Циганима, који се углавном баве калајдиским послом (и отскора свирањем) као занатом и надничарењем. За разлику од оних у самој Власеници, ове Цигане називају гурбетима.

⁹⁾ Ово становништво највећим дијелом је старином из Ц. Горе и Херцеговине.

¹⁰⁾ Гласник Земаљског музеја за 1892, књ. III (год. IV), с. 248—249.

ZUSAMMENFASSUNG VLASENICA

Vlasenica ist eine kleine Stadt in Bosnien. Die Volksüberlieferung berichtet, diese Ansiedlung sei gleich nah dem Eindringen der Türken in unsere Gebiete entstanden. In der Umgebung von Vlasenica aber gibt es Spuren, die davon zeugen, dass dieser Ort auch früher angesiedelt gewesen ist (z. B. alte Gräber, Ortsnamen, Volksüberlieferung). Der Name Vlasenica stammt allen Anschein nach von dem Namen des in der Nähe liegenden Berges Vlaseni her. Der Ort liegt an der Strasse Zvornik—Sarajevo. In landwirtschaftlicher Hinsicht ist Vlasenica ein ziemlich fruchtbares Gebiet, aus welchem ziemlich viel Obst, Wolle und Butter exportiert wird. Die Häuser dieser Ausiedlung gehören zum orientalischen Typus, wie auch die Tracht, die Ernährung, die Volksbräuche und anderes mehreres auf dem Gebiete des Volkslebens orientalische Merkmale aufweisen. In Vlasenica leben etwa 4000 Serben (meistens mohammedanischen Glaubens).

D-r Mirko Barjaktarović